

ПУБЛІЧНІ ІНТЕРЕСИ В МЕХАНІЗМІ ПРИМУСОВОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ ВИНАХОДІВ І КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

PUBLIC INTEREST IN MECHANISM OF MANDATORY LICENSING OF INVENTIONS AND UTILITY MODELS GENERAL THEORETICAL ASPECTS

Зінич Л.В.,

аспірант кафедри цивільного права

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена аналізу категорії «публічні інтереси» крізь призму механізму примусового ліцензування винаходів, корисних моделей. Розмежовані поняття «суспільна потреба», «інтереси суспільства» та «публічні інтереси». Запропоновано авторське визначення поняття «публічні інтереси» в механізмі примусового ліцензування.

Ключові слова: публічні інтереси, примусове ліцензування, винаходи, корисні моделі.

Статья посвящена анализу категории «публичные интересы» сквозь призму механизма принудительного лицензирования изобретений, полезных моделей. Разграничены понятия «общественная потребность», «интересы общества» и «публичные интересы». Предложено авторское определение понятия «публичные интересы» в механизме принудительного лицензирования.

Ключевые слова: публичные интересы, принудительное лицензирование, изобретения, полезные модели.

The article is dedicated to analysis of public interests category in light of mechanism of mandatory licensing of inventions and utility models. The author differentiates between following terms: «social need», «interests of society» and «public interests», as well as suggests his own definition of term «public interests».

Key words: public interests, mandatory licensing, inventions, utility models.

Актуальність теми дослідження. Категорія «публічні інтереси» є центральною в сучасній юридичній науці. І це виправдано, адже одним із основних завдань права на сучасному етапі є забезпечення публічних та приватних інтересів. Очевидно, що публічні інтереси визнані державою та гарантовані правом. Не винятком є і право інтелектуальної власності, де спостерігається тенденція до обмеження монополії прав інтелектуальної власності. Засобом забезпечення публічних інтересів є обмеження прав власника патенту за допомогою механізму примусового ліцензування.

Однією з проблем, що потребує вирішення, є встановлення змісту поняття «публічні інтереси». Така правова дефініція має доволі широке змістовне наповнення, що відкриває можливості для її необґрунтованого розширеного тлумачення у разі примусового позбавлення прав законного власника [1, с. 85]. Власне, чітке розуміння категорії «публічні інтереси» необхідне для обґрунтованого застосування примусового відчуження прав на винахід чи корисну модель.

Теоретичним та практичним підґрунтям написання статті стали праці відомих вітчизняних та зарубіжних науковців: І.В. Венедіктової, В.М. Дубницького, А.Є. Кубко, В.М. Крижни, А.В. Кряжкова, С.В. Савченко, R. Sahoy Daniel, Robert Bird та ін.

Водночас на сучасному етапі у науці зазначена тема висвітлюється лише в окремих аспектах, що спричинило відсутність єдиних доктринальних підходів щодо розуміння категорії «публічні інтереси» в механізмі примусового ліцензування винаходів і корисних моделей. Саме тому дослідження вказаної категорії видається актуальним та необхідним.

Мета статті – на основі чинного законодавства та поглядів науковців дослідити категорію «публічні інтереси» крізь призму механізму примусового ліцензування винаходів та корисних моделей.

Виклад основного матеріалу. У цивільному праві та праві інтелектуальної власності знаходять вираження інтереси всіх учасників правовідносин, у тому числі держави, територіальних громад, фізичних і юридичних осіб, а тому і суспільства в цілому. Підтвердженням цього є положення ст. 203 ч. 1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) в якому сказано, що зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави суспільства, його моральним засадам [2].

Суб'єктивне право являє собою міру можливої поведінки (міру свободи) особи, направлену на реалізацію її інтересу. Правовідносини, в яких реалізуються інтереси, передбачають визнання державою і суспільством за людиною необхідності в задоволенні певних потреб, а у певних випадках і способів задоволення цих потреб. Крім того, задоволення передбачених у законодавстві потреб, як правило, забезпечується примусовою силою держави [3, с. 13].

Держава, як регулятор суспільних відносин, з метою підтримки конкуренції допускає патентну монополію лише за умови її обмеження. Якщо виключне право забороняє третім особам використовувати та розпоряджатися винаходами, корисними моделями, захищеними патентом, то обмеження забороняють власнику патенту монополюльно використовувати винахід, корисну модель всупереч інтересам третіх осіб, держави, суспільства в цілому.

Заслуговує на увагу й та обставина, що публічні інтереси є основою всього права інтелектуальної власності та проявляється не тільки у примусовому ліцензуванні, а й обмеженнях прав загалом. Державна політика у патентній сфері спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом обмеження прав на об'єкти промислової власності за територією дії (патент на винахід, корисну модель чи промисловий зразок діє тільки на території України), за часом дії (патент діє протягом обмеженого часу на винахід – 20 років, на корисну модель – 10 років, на промисловий зразок – 10 років), заборонаю видачі патенту на певні види винаходів, навіть якщо вони відповідають усім вимогам патентної охорони.

Слід зазначити, що примусове ліцензування є крайнім заходом забезпечення публічних інтересів. Проявом публічних інтересів є закріплення у законодавстві умов для використання винаходу, корисної моделі без згоди власника патенту з науковою метою або в порядку експерименту, без комерційної мети, за надзвичайних обставин та ряд інших випадків.

Враховуючи те, що сьогодні пріоритетного значення набуває захист державного суверенітету, державної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання в державні кордони України. На перший план забезпечення національної безпеки все більше виходить науково-технічне забезпечення військової сфери [4]. З метою оборони держави примусова ліцензія застосовується до об'єктів промислової власності у військовій сфері.

Між тим, не менш важливою є і необхідність розширення екологічних пріоритетів у напрямках інноваційної політики: вкладення інновацій в екологічне оздоровлення і відродження природного потенціалу; розвиток інноваційного екологічного підприємництва, постійне вдосконалення системи екологічного управління; формування еколого-інноваційного потенціалу регіонів і відповідних інноваційних інфраструктур [5]. Досягнути поставлених цілей допоможе примусова ліцензія на інноваційні винаходи, корисні моделі в сфері природоохорони.

Примусове ліцензування має не лише суттєве правове та економічне значення, але й соціальне, що виражається у забезпеченні населення лікарськими засобами. Підтверджують це і дослідники у цій сфері Robert Bird та Daniel R. Cahoy, стверджуючи, що у сфері фармацевтики неминуче застосування примусових ліцензій як прагнення забезпечити хворих доступними життєво важливими лікарськими засобами і необхідністю стимулювання фармацевтичних компаній, щоб створювати нові інновації шляхом забезпечення повернення своїх інвестицій [6].

Вперше інститут примусової ліцензії був закріплений у патентному законі Південної Кароліни в 1784 р. (США), в якій передбачалась можливість її застосування на патент. Лише в другій половині XIX ст. у зв'язку з промисловою революцією примусове ліцензування отримало широке розповсюдження [7, с. 166].

У результаті того, що в сучасних умовах все частіше патент стає засобом зловживання монополією

становищем, міжнародною спільнотою розроблений ряд заходів для обмеження прав власника патенту. Паризька конвенція про охорону промислової власності [8] та Угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності передбачають примусову ліцензію [9]. Зазвичай законодавства різних держав, які містять положення про публічний інтерес у цій сфері, мають схожі положення. Більшість держав дотримується такої моделі обмеження прав власника патенту, при якій права обмежуються лише в тій мірі, в якій це необхідно для запобігання шкоди для суспільства або держави.

Не винятком є і законодавство України, відповідно до ст. 30 ч. 3 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [10]: «З метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту (декларативного патенту) в разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі)».

Законодавство України у ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачив поняття «інші інтереси суспільства», залишаючи можливість КМУ визначити інші підстави для встановлення примусової ліцензії.

Звичайно ж, законодавець не може передбачити всіх випадків застосування примусової ліцензії в інтересах національної безпеки, проте доцільно було б інші інтереси суспільства визначати, враховуючи положення ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» [11]. Вказаний закон містить перелік загроз національній безпеці та національним інтересам у зовнішньоекономічній, військовій, внутрішньополітичній, соціальній, науково-технічній та інформаційній сферах. Врахування визначених загроз національної безпеки і дозволяє обґрунтовано застосовувати примусову ліцензію з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства.

Термін «публічні інтереси» застосовується у законодавстві з метою обґрунтування обмеження певних прав. У чинному законодавстві спостерігається неоднозначність вживання термінів: «публічні інтереси», «суспільні інтереси», «державні інтереси», «суспільна потреба», а в ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» – «інтереси суспільства». Важливим видається розмежування вказаних понять.

В юридичній науковій думці публічний інтерес пов'язують із державним та суспільним (соціальним, громадським) інтересом, дискутуючи щодо їх ототожнення або розмежування [12].

Вирішуючи проблему змісту публічних інтересів переважна частина науковців до публічних інтересів включають такі різновиди, як: державні інтереси; суспільні інтереси; національні інтереси; інтереси соціальних груп (великих і середніх). Сучасні вчені

наголошують, що «публічний інтерес не зводиться до простої суми приватних інтересів, доволі часто в короткостроковій перспективі багато в чому їм суперечить» [13, с. 54].

Схожій позиції дотримується і А.В. Кряжков, зазначаючи, що конструкція «державні та суспільні» інтереси є неточною, оскільки в ній відображається, з одного боку, розділення, а з іншого – протиставлення названих груп інтересів: державних та суспільних: було б доцільно вживати «публічні інтереси» [14, с. 94].

А.Є. Кубко запропонував розглядати публічні інтереси, як визнані державою в структурі наявного правопорядку, усвідомлені суспільством і предметно визначені соціальні інтереси, спрямовані на задоволення загальних потреб, а також їх збалансованість із потребами груповими та індивідуальними, реалізація яких здійснюється в нормативних, допустимих у державній діяльності формах [15, с. 8].

Складно не погодитись із такими міркуваннями, враховуючи загальнотеоретичну значущість та практичну спрямованість висловлених думок. Вважаємо, що «публічний інтерес» є найбільш загальним поняттям та включає в себе поняття «інтереси суспільства» та «інтереси держави» та «суспільну потребу».

Власне, на підставі вищевикладених поглядів можемо виділити спільні риси публічного інтересу в механізмі примусового ліцензування. По-перше, публічні інтереси показують потреби всіх членів суспільства; по-друге, публічний інтерес базується на приватному інтересі окремих осіб; по-третє, публічний інтерес досягається за допомогою застосування економічних та адміністративних методів регулюючого впливу.

Висновки. Отже, проведений аналіз дає підстави вважати, що забезпечення публічних інтересів є основною метою існування механізму примусового ліцензування винаходів і корисних моделей. На наше переконання виділення публічних інтересів у механізмі примусового ліцензування є більш ніж виправданим. Публічні інтереси є вагомими для держави й за наслідками переважають приватні інтереси власника патенту.

Таким чином, публічні інтереси у примусовому ліцензуванні – це визнані суспільством та законодавчо закріплені правові, економічні та організаційні заходи, спрямовані на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів усіх членів суспільства та держави шляхом обмеження прав власника патенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хома Ю.Р. Поняттєвий апарат примусового відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені / Ю.М. Хома // Право і суспільство. 2014. – № 4. – С. 80–89.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. / Закон України. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Кунцевич М.П. Публічні приватні інтереси як цінності, що охороняються адміністративним правом / М.П. Кунцевич // Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. – № 2 (11). – С. 11–15.
4. Ковалюк Р.Т. Національні інтереси України в новій геополітичній ситуації. [Електронний ресурс] / Р.Т. Ковалюк // Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/06/kovaluk.htm>.
5. Демешкант Н.А. Інноваційна природоохоронна діяльність, як умова сталого розвитку аграрної сфери виробництва. [Електронний ресурс] / Н.А. Демешкант // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3952>.
6. Robert Bird & Daniel R. Cahoy. The Impact of Compulsory Licensing on Foreign Direct Investment: A Collective Bargaining Approach, 45 AM. Bus L.J. 2008. – С. 283–284.
7. Дубницький В.М. Принудительная лицензия в законодательстве стран Европейского Союза и Республики Беларусь / В.М. Дубницький / Национальная государственность и европейские интеграционные процессы. – 2008. – С. 165–167.
8. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (укр/рос) / Ліга Націй; конвенція, міжнародний документ від 20.03.1883. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
9. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (укр./рос.) / СОТ; Міжнародний документ 15.04.1994 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
10. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-XII від 15.12.1993 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
11. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 39 від 2003 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-125>.
12. Сидоров Я.О. Реалізація публічного інтересу в аграрних організаційно-управлінських правовідносинах. [Електронний ресурс] / Я.О. Сидоров / Режим доступу: http://hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=614&ID=634.
13. Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С.В. Савченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–2. – С. 53–57.
14. Кряжков А.В. Публічний інтерес: поняття, види і заштита / А.В. Кряжков // Государство и право. – 1999. – № 10 – С. 91–99.
15. Кубко А.Є. Реалізація публічного інтересу у цивільному праві / автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.Є. Кубко // К. – 2012. – 17 с.